

Kantelpunten

*Reactie op Natascha van der Zwan,
Arjen van der Heide en Philipp Golka*

Campagnes zoals ABP Fossielvrij zijn niet gericht op het langzaam vergroenen van de grote oliebedrijven, maar hebben tot doel een kantelpunt te forceren en het systeem radicaal te veranderen.

HISKE ARTS

Campagnecoördinator bij ABP Fossielvrij

Eén voor één gingen ze om dit jaar: Harvard University, een groot Canadees Pensioenfonds, de Nederlandse pensioenfondsen PME, Horeca & Catering en – de grootste klapper – pensioenfonds ABP. Ze besloten niet langer pensioengeld te investeren in producenten van kolen, olie en aardgas. 2021 werd zo het jaar waarin fossiel divesteren – het uitsluiten van fossiele bedrijven in de beleggingsportefeuille – een vlucht nam. Inmiddels sluiten wereldwijd zo'n 1485 instellingen fossiele investeringen en beleggingen gedeeltelijk of volledig uit. Zij vertegenwoordigen een gezamenlijk vermogen van \$ 40 biljoen.¹

De besluiten van de pensioenfondsen komen niet uit de lucht vallen: er ligt een jarenlange campagne aan ten grondslag. Sinds 2014 voert ABP Fossielvrij een campagne om ABP, het vijfde pensioenfonds van de wereld, ertoe te bewegen niet langer in fossiele bedrijven te investeren.² ABP Fossielvrij is een coalitie van ambtenaren, onderwijspersoneel en Fossielvrij NL, en onderdeel van een wereldwijde beweging die druk uitoefent op financiële instellingen om te breken met de fossiele industrie.

In het vorige nummer van *S&D* analyseren onderzoekers Natascha van der Zwan, Arjen van der Heide en Philipp Golka in het artikel *Weg met Fossiel* de mogelijke effecten van de beslissing van pensioenfonds ABP.³ De auteurs gaan uitvoerig in op de vraag of oliebedrijven hierdoor in beweging komen en hoe de beslissing de fossiele sector financieel raakt. Deze effecten zijn belangrijk en relevant, maar het uiteindelijke doel van ABP Fossielvrij en de wereldwijde divestmentbeweging blijft in het artikel vrijwel onbesproken.

Een radicale omslag

Fossiele bedrijven weten al sinds de jaren zestig van de vorige eeuw dat de verbranding van hun producten ons in de problemen brengt.⁴ Maar bedrijven als Shell, ExxonMobil en Total kwamen niet in actie en investeerden niet in duurzame alternatieven voor fossiele grondstoffen. Integendeel, na het sluiten van het klimaatakkoord van Parijs spendeerden de vijf grote fossiele reuzen ruim een miljard dollar aan de lobby tegen een effectief klimaatbe-

leid.⁵ Terwijl we niet om de reclames heen kunnen waarin Shell belooft te veranderen, haalde het bedrijf de afgelopen jaren de eigen minimale investeringsdoelen van 3% in hernieuwbare energie niet.⁶ In 2019 investeerden fossiele bedrijven 99,2% van hun middelen in méér fossiel.⁷

We hebben — om de woorden van ABP-bestuursvoorzitter Corien Wortmann te lenen — ‘een radicale omslag’ nodig om een leefbare wereld binnen bereik te houden.⁸ Vaak wordt ons het vergezicht van 2050 voorgehouden waarin de CO₂-uitstoot volgens het Parijse klimaatakkoord tot netto nul moet zijn teruggebracht. Maar de realiteit is dat als we doorgaan op de weg die we nu bewandelen we binnen tien jaar boven de 1,5 graden opwarming uitschieten. Op dit moment liggen we zelfs op koers voor een temperatuurstijging van 2,7 graden aan het eind van deze eeuw.⁹

APB laat zien dat je ook zonder verlies aan rendement kunt kiezen voor een radicale omslag

De grens die wetenschappers als relatief veilig beschouwen is 1,5 graden.¹⁰ Boven deze temperatuurstijging is er een grotere kans op kettingreacties van fysieke *tipping points*. Dat zijn onomkeerbare omslagpunten waardoor klimaatontwrichting zichzelf gaat versterken. Bijvoorbeeld als de permafrost in Siberië, Alaska en Canada ontdooit. Dan komen grote hoeveelheden kooldioxide en methaan vrij die nu worden vastgehouden in de bevroren grond.

Als we de opwarming van de aarde onder de 1,5 graden willen houden, moet 89% van de huidige kolenreserves en bijna 60% van de olie- en gasreserves in de aarde blijven.¹¹ De fossiele bronnen die al ontdekt zijn kunnen niet vol-

ledig opgeboord worden, laat staan dat er nu nog gezocht kan worden naar nog meer kolen, olie en gas. Zelfs het conservatieve Internationaal Energie Agentschap (IEA) geeft aan dat nieuwe fossiele projecten niet verenigbaar zijn met het halen van de grens van 1,5 graden.¹²

De meeste fossiele bedrijven zijn inmiddels wel met klimaatplannen gekomen, maar de uitvoering hiervan zal de klimaatcrisis alleen maar versterken. Als alle ‘duurzame’ plannen van Shell worden uitgevoerd zal de absolute CO₂-uitstoot van Shell in 2030 met 4% zijn toegenomen.¹³ De rechter heeft Shell juist verplicht om zich in te spannen een reductie te realiseren van 45% ten opzichte van de CO₂-uitstoot in 2019.¹⁴

Waarom praten niet helpt

Veel beleggers kiezen ervoor via hun aandeelhouderschap invloed uit te oefenen op de beslissingen die genomen worden in de bestuurskamers van de fossiele reuzen. Zo probeert het Nederlandse aandeelhouderscollectief *Follow This* sinds 2002 klimaatresoluties in te dienen bij de aandeelhoudersvergaderingen van Shell.¹⁵ Ook bij pensioenfondsen ABP was het lang beleid om invloed uit te oefenen vanuit een aandeelhouderspositie. Maar de decennialange gesprekken — een strategie die bekend staat als *engagement* — hebben weinig opgeleverd.

Dat komt omdat fossiele bedrijven uitgaan van geleidelijke reductiedoelen stellen voor de uitstoot van hun eigen processen: de CO₂-uitstoot bij de *productie* van fossiele producten. De fossiele industrie neemt geen verantwoordelijkheid voor de uitstoot bij de *consumptie* van hun producten: de verbranding van de kolen, gas, en olie door hun klanten: automobilisten met een benzineauto, vliegtuigmaatschappijen en de zware industrie. Daar vindt 90% van de CO₂-uitstoot plaats die aan fossiele energiebronnen kan worden toegeschreven.¹⁶ Als fossiele bedrijven alleen hun bedrijfsprocessen verduurzamen dan richten zij zich slechts op 10% van de uitstoot.

Zelfs als je wèl gelooft dat *engagement* oliebedrijven aanzet tot verandering van hun business model, dan pakt de stap van ABP om uit fossiele investeringen te stappen waarschijnlijk goed uit. De auteurs van het artikel *Weg met fossiel* wijzen op het risico dat met het vertrek van ABP de positie van niet-duurzame aandeelhouders wordt versterkt. Maar in de praktijk zien we dat nu de roep om te divesteren steeds luider klinkt en investeerders daadwerkelijk uit fossiel stappen de steun voor de klimaatresoluties van *Follow This* juist stijgt. Oliebedrijven weten dat het niet bij praten blijft: als zij niet in beweging komen zullen investeerders vertrekken. De overgebleven investeerders hebben immers wat uit te leggen als ze in fossiel blijven investeren. Het enige alternatief voor investeringen terugtrekken is voor hen het aandringen op een duurzamere strategie.

Waarom 'social tipping points' nodig zijn

Hoe kunnen we een radicale omslag creëren? Wetenschappers van het Potsdam Instituut wijzen op de noodzaak van 'social tipping points'.¹⁷ Zoals fysieke 'tipping points' de klimaatverandering versterken, zo kunnen 'social tipping points' in de samenleving zorgen voor zichzelf versterkende en versnellende duurzame veranderingen. Fysieke 'tipping points' kunnen ecosystemen verwoesten, 'social tipping points' kunnen de fossiele sector laten wankelen en leiden tot een nieuw normaal waarin de duurzame keuze de enige logische, ethische, betaalbare en beschikbare optie is.

Een onlangs opgericht alliantie van NGO's en wetenschappers pleit daarom voor de invoering van 'social tipping point'-interventies door de overheid: zoals verplicht divesteren uit fossiele industrie voor banken en pensioenfondsen, een eind aan subsidies voor de fossiele sector en een verbod op reclames voor fossiele producten.¹⁸ Deze drie maatregelen staan ook in het verkiezingsprogramma van de PvdA.

Het effect van divesteren

Het forceren van 'social tipping points' is geen nieuwe strategie. In het volle besef van deze realiteit lieten een groep Amerikaanse studenten en de journalist en milieuactivist Bill McKibben zich voor de fossiele divesteringscampagne inspireren door een andere campagne die een grote transitie heeft veroorzaakt: de anti-apartheidcampagne in Zuid-Afrika in de jaren tachtig. Deze campagne inspireerde mensen over de hele wereld, waaronder ook kerken en maatschappelijke organisaties in Nederland die zich bij de campagne aansloten. Bedrijven kwamen behalve financieel vooral moreel onder druk te staan. Het apartheidregime kwam daardoor alleen te staan, en het einde is bekend.

Ook de klimaatcrisis is een morele zaak, betoogde Desmond Tutu. In landen die het minst hebben bijgedragen aan CO₂-uitstoot, worden mensen nu al geraakt door de gevolgen van de klimaatcrisis. Van droogte tot hongersnood, van stijgende voedselprijzen tot overstromingen, van onleefbare temperaturen tot bosbranden – mensen lijden onder een crisis die zij niet veroorzaakt hebben. Daarnaast zijn er de talloze getroffen van de fossiele projecten zelf: denk aan de gedupeerden van de gaswinning in Groningen, de boeren in de Nigerdelta of de gemeenschappen die in verwoild gebied in Ecuador of Argentinië leven.

Elk bedrijf, dus ook een fossiel bedrijf, heeft een 'social license to operate' nodig om te kunnen floreren; alleen met maatschappelijk draagvlak willen mensen voor je werken, kun je contracten en vergunningen verwerven en heb je toegang tot de politiek. Ook voor bestuurders van bedrijven is moreel aanzien van groot belang. Door divestment, komt de 'social license' van fossiele bedrijven onder druk te staan. Met andere woorden: de financiële impact van divesteren is misschien (nog) beperkt, de fossiele industrie komt wel in het verdomhoekje, waar ook de wapen- en tabaksindustrie zitten. Hierdoor wordt de invloed van de fossiele sector op onze samenleving

verkleind en ontstaat politieke en maatschappelijke ruimte om andere keuzes te maken.

Stap ABP doet er toe

De beslissing van ABP heeft de potentie om een ‘social tipping point’ in de maatschappij in gang te zetten. In de eerste plaats omdat ABP andere financiële instellingen kan inspireren. Nu zo’n grote speler – ABP heeft een belegd vermogen van meer dan € 500 miljard – het vertrouwen opgeeft in de fossiele industrie, veroorzaakt dit in de financiële wereld, samenleving en politiek mogelijk een sneeuwbal-effect. Alle pensioenfondsen, verzekeraars en banken worden ineens geconfronteerd met de

auto- en cementindustrie. In tegenstelling tot de fossiele sector waarin wordt gevraagd om de kernactiviteit te wijzigen, is in deze sectoren versnelling te verwachten als aandeelhouders daarop aandringen.

Ook heeft ABP nu de handen vrij om bij banken waar ze aandeelhouder is aan te dringen om te stoppen met het financieren van nieuwe fossiele projecten. Tot slot heeft ABP aangegeven bij de overheid te pleiten om een einde te maken aan fossiele subsidies vanuit de overheid en voor prijsprikkels die CO₂-reductie bevorderen.

Tot slot

Het zou dwaas zijn als we de gevolgen van de divestment-beweging tegen het apartheidsregime in Zuid-Afrika zouden analyseren door enkel te kijken naar de effecten bij de bedrijven die het doelwit waren. We kunnen niet anders dan in die analyse ook de val van het apartheidsregime zelf betrekken. Zo ook moeten we de stap van APB en de gevolgen voor fossiele bedrijven in een bredere context zien en verder kijken dan alleen de directe gevolgen voor de fossiele sector en haar aandeelhouders.

De stap van ABP is belangrijk omdat deze laat zien dat we voor de verandering niet moeten rekenen op de fossiele industrie, maar juist moeten inzetten op verandering bij andere actoren: de overheid, financiële instellingen en de grootafnemers. Divesteren ondermijnt de ‘social license’ van de fossiele industrie en brengt een kantelpunt richting een rechtvaardige klimaatneutrale samenleving dichterbij.

Als alle ‘duurzame’ plannen van Shell worden uitgevoerd zal de absolute CO₂-uitstoot van Shell in 2030 met 4% zijn toegenomen

vraag: waarom blijven wij middenin een klimaatcrisis nog steeds investeren in fossiel? De stap van APB laat aan andere financiële instellingen zien dat je, ook zonder verlies aan rendement, kunt kiezen voor een radicale omslag.

Daarnaast gaat ABP nu de tijd die het beschikbaar heeft voor ‘engagement’ inzetten bij bedrijven waar wel écht het verschil te maken is: zoals bij fossiele grootverbruikers in de

Noten

- 1 Divestinvest.org. (2021, 26 oktober). *Investdivest 2021, A Decade of progress towards a just climate future.*
- 2 Zie ook: gofossilfree.org/nl/abp/
- 3 Natascha van der Zwan, Arjen van der Heide en Philipp Golka (2021, december) Weg met Fossiel. *Socialisme & Democratie* 78(6). pp. 62-70.
- 4 Zie ook: www.merchantsofdoubt.org
- 5 Influence Map (2019, maart). *Big oil's real agenda on climate change*; Sandra Laville. (2019, 22 maart). Top oil firms spending millions lobbying to block climate change policies, says report. *The Guardian*.

- 6 Redactie (2021, 22 februari). Shell haalt eigen doel niet: minder uitgegeven door groene energietak. *Trouw*.
- 7 IEA. (2020, januari). *The oil and gas industry in energy transitions. World Energy Outlook special report*.
- 8 Frank Straver. (2021, 26 oktober). Waarom pensioenreus ABP plotseling alle fossiele belangen wil afstoten: 'Er is veel draagvlak voor deze keuze'. *Trouw*.
- 9 Climate action Tracker. (2021, 11 september). *Glasgow's 2030 credibility gap: net zero's lip service to climate action*.
- 10 Heleen Ekker. (2021, 4 maart). *KNMI: 1,5 graad opwarming mogelijk al over negen jaar bereikt*. NOS; Zeke Hausfather (2021, 8 oktober). *Analysis: What the new IPCC report says about when world may pass 1.5C and 2C*. Carbonbrief.org
- 11 Bianca Nogrady (2021, 8 september) Most fossil-fuel reserves must remain untapped to hit 1.5 °C warming goal. *Nature*.
- 12 IEO. (2021, 18 mei). *Pathway to critical and formidable goal of net-zero emissions by 2050 is narrow but brings huge benefits, according to IEA special report*.
- 13 GShu Ling Liauw e.a. (2021, 22 oktober). *Initiation of coverage: Royal Dutch Shell (RDS)*. Global Climate Insights.
- 14 Rechtbank Den Haag (2021, 26 mei). *Royal Dutch Shell moet CO₂-uitstoot terugbrengen*. Rechtspraak.nl
- 15 Zie ook: Follow-this.org.
- 16 NOS (2021, 26 mei). *Wat betekent de 'baanbrekende' uitspraak in de klimaatzaak voor Shell?*
- 17 I.M. Otto, J.F. Donges e.a. (2020). *Social tipping dynamics for stabilizing Earth's climate by 2050*. *PNAS*.
- 18 Zie ook: www.socialtipping-pointcoalitie.nl